

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan

Campus Helsingborg

SOL 067 Barn och unga

Höstterminen 2005

DE OSYNLIGA BARNEN?

- en studie om Kriminalvården och Socialtjänstens arbete med barn till
frihetsberövade föräldrar

Författare: Sara Brandtler
Maria Sundahl-Carlsson

Handledare: Agneta Mallén

Abstract

The purpose of this essay was to look at how the Swedish Prison and Probation Service and the Social Service work with children who have parents in prison and what they can do to ease the contact between the children and their parents. In our study we have used different questions regarding parent role, gender, child perspective, contact possibilities and collaboration.

We have interviewed six prison officers and five social workers in Skåne. We have also used previously written reports. Our conclusions are that the parent role is affected by imprisonment and more amongst the women than the men. We have seen that both authorities have a child perspective but that it can be improved. Both the Swedish Prison and Probation Service and the Social Service try to ease the contact between the children and their parents. They both mentioned that they sometimes work differently depending on the sex of the parent. There is collaboration between the two authorities but only on a man to man basis. They all agree that an improvement in the collaboration can be made.

Innehållsförteckning

1.	Förord.....	5
2.	Inledning.....	6
2.1.	Problemformulering.....	6
2.2.	Syfte och frågeställningar.....	7
3.	Metodkapitel.....	8
3.1.	Avgränsningar.....	8
3.2.	Urval.....	8
3.3.	Tillvägagångssätt.....	8
3.4.	Metod.....	9
3.5.	Intervjusituationen.....	9
3.6.	Möjliga problem och felkällor.....	10
3.7.	Fortsatt framställning.....	11
4.	Teori.....	12
4.1.	Totala institutioner.....	12
4.2.	Barnperspektivet.....	13
4.3.	Anknytningsteorin.....	13
4.4.	Bronfenbrenners utvecklingsekologiska teori.....	14
4.5.	Systemteorin.....	14
5.	Kriminalvården och Socialtjänsten.....	16
5.1.	Kriminalvårdens ansvar.....	16
5.2.	Socialtjänstens ansvar.....	17
5.3.	Samverkan mellan Kriminalvården och Socialtjänsten.....	17
5.4.	Anmälningsskyldighet.....	18
6.	Fängelset.....	19
6.1.	Kvinno- och mansanstalter.....	19
6.2.	En dag i fängelset.....	19
7.	Familjen.....	20
7.1.	Familjesituationen.....	20
7.2.	Föräldrarollen.....	20
7.2.1.	Stöd i föräldrarollen.....	21
7.2.2.	Män och kvinnors föräldraroller.....	21
8.	Barnens situation.....	22
8.1.	Barns reaktioner.....	22
8.2.	Barns behov.....	22
8.3.	Möjligheter till kontakt mellan barn och föräldrar.....	23
8.3.1.	Permissioner.....	23
8.3.2.	Besök.....	24
8.3.3.	Telefonkontakt.....	25
8.3.4.	Brev.....	25
9.	Resultatredovisning och analys.....	27
9.1.	Hur Kriminalvården och Socialtjänsten arbetar.....	27
9.2.	Föräldrarollen.....	28
9.2.1.	Föräldrarollen ur ett genusperspektiv.....	29
9.3.	Barnperspektiv.....	30
9.3.1.	Barnperspektiv inom Socialtjänsten.....	31
9.3.2.	Barnperspektiv inom Kriminalvården.....	31
9.3.3.	Barnperspektiv sett ur den utvecklingsekologiska teorin.....	32
9.4.	Samarbetet.....	34

9.4.1. Samarbetet sett ur ett systemteoretiskt perspektiv	35
10. Slutdiskussion.....	37
Källförteckning.....	42
Bilagor.....	44
Bilaga 1 – Intervjuguide för Socialtjänsten.....	44
Bilaga 2 – Intervjuguide för Kriminalvården.....	45
Bilaga 3 – Informationsbrev.....	46

1. Förord

Vi vill tacka alla inom Kriminalvården och Socialtjänsten som ställt upp på intervju. Utan er medverkan hade det aldrig blivit en uppsats. När ni läser uppsatsen kommer ni förmodligen sakna mycket av det ni sagt i intervjun. Eftersom uppsatsen är relativt liten har vi varit tvungna att begränsa oss. Vi har därför inte haft möjlighet att ta med så mycket som vi önskat. Men vi vill tacka Er för den tid och all den kunskap som Ni delat med er till oss. Den har varit väldigt nyttig för oss och kommer att följa med oss i vårt framtida yrkesliv.

Till sist vill vi också tacka vår handledare Agneta Mallén, fil.dr. i sociologi vid Sociologiska institutionen, Lunds universitet.

2. Inledning

2.1. Problemformulering

I dagens samhälle talas det ofta om barn som förlorat kontakten med sina föräldrar i samband med skilsmässa, dödsfall eller placering i familjehem, men sällan om barn som förlorat kontakten med en förälder på grund av fängelsestraff. Barn till frihetsberövade föräldrar är en relativt osynlig grupp. Det tycks för oss som om samhället glömmer att många av dem som döms till fängelsestraff också har barn. Christensen (1999) menar att när en person hamnar i fängelse får det inte konsekvenser enbart för den dömda. Fängelsestraffet får naturligtvis även konsekvenser för personer i den dömdes närhet. Det är inte bara den dömda som straffas - indirekt straffas även familjen. De personer som står den dömda närmast påverkas mest av den dömdes frånvaro. Detta eftersom de mister den vardagliga kontakten och närheten med personen i fråga (Christensen, 1999).

Hösten 1997 fick Kriminalvårdsstyrelsen och Socialstyrelsen i gemensamt uppdrag av regeringen att se över förhållandena för barn som har föräldrar intagna i häkte eller på anstalt inom Kriminalvården samt att komma med förslag till förändringar. Bakgrunden till uppdraget var FN-konventionen om barns rättigheter, Barnkonventionen. I artikel 3, första stycket, står *Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, skall barnets bästa komma i främsta rummet* (Regeringskansliet, Utrikesdepartementet, 2002). Detta uppdrag resulterade i rapporten "Barn med frihetsberövade föräldrar" (Kriminalvårdsstyrelsen/Socialstyrelsen, 1998).

Barnombudsmannen (BO) ansåg att en uppföljning av rapporten var nödvändig, för att se om arbetet med barn till frihetsberövade föräldrar hade förbättrats. År 2004 kom BO ut med rapporten "Straffa inte barnet!". I rapporten redovisas resultatet av en enkätundersökning. Syftet var att se om Kriminalvården arbetade med ett barnperspektiv och hur arbetet med barn som har frihetsberövade föräldrar kunde förbättras (Barnombudsmannen, 2004).

I Barnkonventionen, artikel 9, står det: *Konventionsstaterna skall respektera, rätten för barn som är skilt från den ena av eller båda föräldrarna att regelbundet upprätthålla ett personligt*

förhållande till och direkt kontakt med båda föräldrarna, utom då detta strider mot barnets bästa (Regeringskansliet, Utrikesdepartementet, 2002). I Sverige har man tagit fasta på detta och i socialtjänstlagen (SoL) står det uttryckligen att man ska utgå från barnets bästa.

Under vår utbildning har ämnet barn till frihetsberövade föräldrar aldrig diskuterats, vilket visar på att barn till frihetsberövade föräldrar är en relativt osynlig grupp. Vi anser att det är ett problem att dessa barn inte uppmärksammas mer, eftersom föräldrarnas fängelsestraff får konsekvenser även för barnet. Vi är därför intresserade av att titta på hur Kriminalvården och Socialtjänsten arbetar med dessa barn men även hur en förälder kan påverkas av att sitta i fängelse och hur det kan komma att påverka relationen till barnet.

2.2. Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur Kriminalvården och Socialtjänsten arbetar med barn vars föräldrar sitter i fängelse och vad Kriminalvården och Socialtjänsten kan göra för att underlätta kontakten och relationen mellan barnen och föräldrarna. I vår undersökning har vi utgått från nedanstående frågeställningar.

- Hur påverkas en intagen av att sitta i fängelse och vilka möjligheter finns det till stöd för en intagen förälder i dennes föräldraroll?
- Finns det ett barnperspektiv inom Kriminalvården och Socialtjänsten?
- Vilka möjligheter har barnet att träffa den frihetsberövade föräldern?
- Arbetar Kriminalvården och Socialtjänsten på olika sätt beroende på om det är en mamma eller pappa som sitter i fängelse?
- Finns det ett samarbete mellan Kriminalvården och Socialtjänsten?

3. Metodkapitel

Vi kommer i detta kapitel ta upp avgränsningar, urval, tillvägagångssätt, metod, intervjusituation, möjliga problem och felkällor samt fortsatt framställning.

3.1. Avgränsningar

Vår tanke från början var att vi skulle intervjua såväl föräldrar som sitter i fängelse som personal inom Kriminalvården och Socialtjänsten. Eftersom detta är en relativt liten uppsats hade vi inte möjlighet att intervjua tillräckligt många föräldrar för att det skulle tillföra något till vår uppsats. Vi har därför avgränsat vårt urval och valt att fokusera på Kriminalvården och Socialtjänsten.

3.2. Urval

Vi har intervjuat personal från Kriminalvården och Socialtjänsten i Skåne. Sammanlagt har vi intervjuat 11 personer, varav sex stycken från olika anstalter och enheter inom Kriminalvården samt fem stycken från olika socialförvaltningar. Det var lättare att få tag på intervjupersoner från Kriminalvården än Socialtjänsten. Många socialsekreterare ansåg att vårt ämne var intressant och viktigt, men trodde inte att de hade tillräcklig erfarenhet av barn med frihetsberövade föräldrar. De trodde sig därför inte kunna bidra med så mycket.

I vårt urval av intervjuer har vi använt oss av strategiskt urval och snöbollseffekten. Vi har således sökt upp personer med de största kunskaperna inom området; strategiskt urval. Dessa har sedan gett namn på fler informanter; snöbollseffekten (Halvorsen, 1992).

3.3. Tillvägagångssätt

När vi kontaktade Kriminalvården och Socialtjänsten använde vi oss av strategiskt urval, liksom när vi kontaktade enhetscheferna på de olika socialförvaltningarna. De hänvisade oss sedan vidare till en lämplig socialsekreterare. Dessa kunde i sin tur tipsa oss om andra socialsekreterare, vilket gav upphov till en slags snöbollseffekt. Kontakten med Kriminalvården såg lite annorlunda ut. Först kopplades vi till centralvakten, som sedan kopplade oss vidare till någon med kunskap inom vårt område. Efter att ha etablerat kontakt skickade vi ett informa-

tionsbrev (se bilaga 3) via e-post där informanterna fick ytterligare information om syftet med uppsatsen och intervjun.

Intervjuerna spelades in på band. Sedan transkriberade vi intervjuerna och skickade dem till intervjupersonerna för genomläsning och eventuell korrigerings. Något som enligt Silverman (2003) ökar såväl reliabiliteten som validiteten. Vi delade upp arbetet med transkriberingen så att vi transkriberade varannan gång. Efter transkriberingen har den andre lyssnat på intervjun och läst igenom den skrivna texten för att korrigera eventuella fel.

3.4. Metod

Anledningen till att vi valt att göra intervjuer är att vi anser att det ger en mer nyanserad bild av ämnet. Fördelen med intervjuer är att man kan få mer djupgående information, eftersom informanterna har möjlighet att utveckla sina tankar och idéer. Intervjusituationen är relativt flexibel, eftersom inriktningen kan förändras under intervjuernas gång. Till grund för intervjuerna har vi haft en guide (se bilaga 1 och 2) med färdiga frågor som belyst olika teman. Våra intervjuer har varit semistrukturerade, vilket innebär att intervjuaren är flexibel vad gäller ordningsföljden på frågorna och låter den intervjuade utveckla svaren och även utveckla egna tankar och idéer kring ämnet (Denscombe, 1998). Vid intervjuerna har våra frågor haft en så kallad osystematisk presentation, det vill säga de har ställts på olika sätt beroende på intervjupersonen (Halvorsen 1992).

3.5. Intervjusituationen

Vi är medvetna om att det inte enbart finns fördelar med personliga intervjuer utan även vissa nackdelar. En nackdel är den så kallade intervjuareffekten, som innebär *att människor svarar olika beroende på hur de uppfattar den person som ställer frågorna* (Denscombe, 1998:138). Hur ärliga intervjupersonerna är i sin information och hur mycket information de lämnar ut påverkas av intervjuarens kön, ålder och etniska ursprung. Även val av ämne har betydelse samt hur känsliga frågorna är (Denscombe, 1998).

Inför första intervjun bestämde vi oss för att båda närvara vid alla tillfällen. Fördelarna med detta är att vi båda får ta del av den direkta informationen, att vi fäster olika vikt vid viss information och därmed ställer olika följdfrågor samt att vi genom att vara två kan täcka upp om någon av oss skulle missa något. Nackdelarna är att vi vid de flesta tillfällena kan vara två

mot en, att vi genom våra olika tankesätt kan avbryta den andres tankegångar genom att ställa en helt annan typ av följdfråga, samt att det kan uppstå missförstånd angående vem som ska ställa nästa fråga. Vi ansåg dock att fördelarna övervägde nackdelarna, varför vi båda närvarat och ställt frågor vid alla intervjutillfällen.

De flesta intervjuer har ägt rum på informanternas arbetsrum, men även i besöksrum och på offentlig plats. Fördelarna med att genomföra intervjuerna på intervjupersonernas arbetsplats är att de ofta känner sig mer bekväma i den miljön och det blir mer tydligt att det är i egenkap av deras yrkesroll som de intervjuas. Vi har också fått en bild av hur det ser ut på de olika arbetsplatserna, framför allt på anstalterna, något som gett oss en uppfattning av fängelsemiljön och barnens upplevelse av den vid besök. Denscombe (1998) tar upp en nackdel med att vara på arbetsplatserna, nämligen att vi inte har kontroll och att det kan finnas faktorer utanför vår kontroll som kan påverka intervjun.

3.6. Möjliga problem och felkällor

Vi har valt att aidentifiera alla informanter och vi redogör inte heller för de socialförvaltningar och anstalter vi besökt. Detta har vi gjort, då vi inte anser att det är relevant för resultatet. De vi har intervjuat inom Kriminalvården har alla haft olika befattningar. Vi kommer dock i uppsatsen att referera till dem som kriminalvårdare.

Den litteratur vi har tagit del av, som behandlar ämnet barn till frihetsberövade föräldrar, är främst rapporter. Dessa är skrivna av Kriminalvårdsstyrelsen, Socialstyrelsen samt BO. Vi är medvetna om att dessa rapporter är vinklade, skrivna främst ur Kriminalvårdens perspektiv. Vi har tagit det i beaktande när vi använt oss av detta material. Nästan all litteratur som behandlar vårt ämne refererar till varandra. Detta beror förmodligen på att det inte finns mycket forskning inom området men samtidigt anser vi att litteraturen är representativ för vad man vet inom vårt problemområde. Silverman (2003) nämner att ett sätt att öka validiteten är metodtriangulering, vilket innebär att egen data jämförs med annan typ av data. Eftersom det inte finns särskilt mycket forskning inom detta område har det varit svårt för oss. Vi har dock försökt jämföra vår empiri med den litteratur vi hittat.

När det gäller tillförlitligheten i vår egen empiri har vi varit medvetna om att intervjuer kan vara förenade med vissa problem. Ett av dessa är hur ärliga informanterna varit i sina svar. Vi upplever att våra informanter har varit ärliga och öppna i sina svar och försökt ge en så kor-

rekt bild som möjligt. De har inte varit rädda för att kritisera sin egen arbetsplats och lyft fram saker som kan förbättras men även visat på det positiva på arbetsplatsen. Det faktum att alla kriminalvårdare har svarat på liknande sätt och alla socialsekreterare har svarat på liknande sätt anser vi ökar tillförlitligheten i informanternas svar.

3.7. Fortsatt framställning

Vi kommer i den fortsatta framställningen av uppsatsen behandla ett kapitel med teori, ett om Kriminalvården och Socialtjänsten, ett om fängelset, ett om familjen samt ett om barnen. Detta för att ge läsaren en helhetsbild av hur situationen för de inblandade ser ut. Vi kommer inte att ha ett renodlat kapitel med redogörelse för intervjuerna. Resultatet av intervjuerna kommer att diskuteras i analysen illustrerat med många citat. Att använda många och långa intervjuцитat ökar enligt Silverman (2003) reliabiliteten. Vi kommer att avsluta uppsatsen med en slutdiskussion.

4. Teori

Vi kommer i detta kapitel redogöra för olika teorier och perspektiv som vi anser är tillämpbara på vår empiri. Dessa är *Goffmans teori om totala institutioner*, *barnperspektivet*, *anknytningsteorin*, *Bronfenbrenners utvecklingsekologiska teori* samt *systemteorin*.

4.1. Totala institutioner

Under 60- 70-talet utarbetade Goffman teorin om totala institutioner. Sociala inrättningar eller institutioner är platser som rum, våningar och byggnader där det regelbundet förekommer aktiviteter av ett speciellt slag. I det västerländska samhället är vissa institutioner mer inneslutande än andra, vilket symboliseras av att det finns hinder både för socialt umgänge med världen utanför samt fysiska hinder såsom murar, låsta dörrar och taggtråd. Goffman (2004) kallar dessa inrättningar för totala institutioner. Det centrala draget för totala institutioner är att de tre livssfärerna; arbete, fritid och sömn, inte skiljs åt. Alla delar av vardagslivet utförs på samma plats till exempel i fängelset och under en auktoritet. De dagliga aktiviteterna utförs tillsammans med alla andra som finns på institutionen och alla gör samma sak och behandlas på samma sätt. Allt som ska göras under en dag är noggrant planerat och aktiviteterna avlöser varandra (Goffman, 2004).

Totala institutioner påverkar i större eller mindre omfattning de personer som befinner sig där, såväl intagna som personal. *När en person tas in på en institution sker det stora förändringar i hennes livsvärld. Rätten att fatta beslut minskar och kommunikationen med yttvärlden försvåras* (Lindberg, 2005:33). Institutionen har ett visst syfte som drivs av ledningen och personalen. Personalen försöker i större eller mindre omfattning åstadkomma en förändring hos de intagna (Lindberg, 2005). Goffman kategoriserar de totala institutionerna i fem olika grupper beroende på vilket syfte som ligger till grund för institutionens verksamhet. Fängelset tillhör den grupp av de fem totala institutionerna vars syfte är att vårda, men framför allt skydda samhället mot personer som anses utgöra en fara för samhället (Goffman, 2004).

Genom inträde i den totala institutionen startar en förnedringsprocess, en så kallad mortifikationsprocess. Detta innebär att personens själv blir utsatt för ett ständigt nedvärderande av det egna självets och upplever förluster av de roller hon eller han hade ute i samhället (Lindberg,

2005). Exempel på förödmjukelser är visitationer och att den intagne behöver be om lov för att göra saker hon eller han annars beslutar om själv (Repstad, 1998).

4.2. Barnperspektivet

I vår uppsats har barnperspektivet varit det övergripande eftersom det är barnen till de frihetsberövade föräldrarna som vi har intresserat oss för. En definition på barnperspektivet finns inte nedskrivet någonstans utan det finns enbart riktlinjer för hur arbetet med barn ska gå till. Barnets bästa ska alltid stå i centrum och beaktas i allt arbete som berör barn. I Föräldrabalken (FB) 6 Kap 2 a § står det

Barnets bästa ska komma i främsta rummet vid avgörande enligt detta kapitel av alla frågor som rör vårdnad, boende och umgänge. Vid bedömning om vad som är bäst för barnet ska det fästas avseende särskilt vid barnets behov av nära och god kontakt med båda föräldrarna. Risken för att barnet utsätts för övergrepp, olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa skall beaktas.

BO (2005) tar i rapporten ”Barnets bästa” upp att barnets intresse ska sättas i främsta rummet och att man i bedömningen av barnets bästa ska utgå från varje enskilt barn. Bedömningen ska bygga på kunskap och beprövad erfarenhet i kombination med en bedömning av det enskilda barnets livssituation.

4.3. Anknytningsteorin

Broberg (1996) tar upp att utgångspunkten för anknytningsteorin är barnets behov av nära känslomässig kontakt med personer i dess närhet, ett lika grundläggande behov som de fysiska behoven, föda och sömn. Under uppväxten utvecklas barnets kognitiva förmåga, vilket hjälper barnet att utveckla föreställningar om sig själv och relationer till andra människor. Dessa föreställningar kallas inre arbetsmodeller. Enligt rapporten ”Barn med frihetsberövade föräldrar” (Kriminalvårdsstyrelsen/Socialstyrelsen, 1998) pågår anknytningsprocessen från födseln och når sin höjdpunkt mellan ett och ett och ett halvt års ålder. Efterhand som barnets kognitiva förmåga utvecklas blir barnet mindre känslig för kortare separationer. Anledningen är att barnet kan bevara en bild av relationen till anknytningspersonen i minnet även när personen i fråga inte är på plats. Under perioden från sex månader och upp till minst två års ålder är denna förmåga under utveckling, varför det anses som kritiskt att separera barnet från anknytningspersonen. Om barnet separeras från föräldern under denna period, har inte barnet kunnat skapa en inre bild av anknytningspersonen och kan då inte heller sörja eller

bearbeta separationen. Om en separation blir nödvändig under denna period är det viktigt att barnet får möjlighet att bygga upp stabila kompletterande eller alternativa anknytningsrelationer.

4.4. Bronfenbrenners utvecklingsekologiska teori

Andersson (2002) redogör för Bronfenbrenners utvecklingsekologiska teori. Vi anser att denna teori visar att barns utveckling kan påverkas av föräldrarnas fängelsestraff på flera olika nivåer. Enligt den utvecklingsekologiska teorin sker mänsklig utveckling i ett sammanhang och olika omgivningsfaktorer påverkar varandra genom interaktion. Mänsklig utveckling är enligt Bronfenbrenner resultatet av interaktion mellan människan och hennes omgivning. Bronfenbrenners forskning har främst handlat om barn, men teorin kan appliceras på hela människans liv. Teorin har fyra analysnivåer: mikro-, meso-, exo- och makronivå. Dessa nivåer omsluter varandra och är inte hierarkiska. I mitten finns individen, barnet, i sina närmiljöer. På *mikronivå* sker interaktion mellan barnet och dess närmiljöer, till exempel fritidsmiljön, skolan, familjen. På *mesonivå* sker interaktion mellan närmiljöerna. Dessa integrerar i sin tur med *exonivån*, som består av förhållanden som inte finns i individens, barnets, direkta vardagsverklighet, såsom exempelvis föräldrarnas arbetsplats eller kommunala resurser. De tre nivåerna samspelar alla med samhällsförhållanden, normer och värderingar som finns på en nationell nivå, *makronivån* (Andersson, 2002). Den ekonomiska situationen och etnicitet är även de en del av makronivån (Daniel, Wassel, Gilligan, 2005). Alla nivåer påverkar barnets utveckling, både direkt och indirekt.

4.5. Systemteorin

Det finns många definitioner på vad ett system är; Norrbom (1971) nämner flera olika definitioner av system. Den definition vi ska använda oss av och utveckla är att *ett system är en helhet som är sammansatt av delar* (Norrbom, 1971:9). Definitionen innebär att det är helheten som ska studeras och att denna helhet måste förstås som delarnas interaktion med varandra. Vilken definition av system som används har att göra med vilken nivå som ska studeras. Ett system kan vara en person, en personalgrupp eller en organisation (Schøjdt och Egeland, 1994). Vi har valt att definiera Kriminalvården och Socialtjänsten som två olika system, på organisationsnivå. System är sammansatta av delar som i sin tur påverkar varandra. Det som händer i en del av systemet inverkar på de andra delarna och på systemet som helhet (Repstad, 1997). System är autopoeitiska vilket innebär att de är självskapande.

Genom att systemet skapar sig själv har det egna interna kriterier som det utgår från. Systemet kommunicerar utifrån sina egna kriterier och bildar ett eget språk och en egen bild av hur andra system fungerar. Enligt den generella systemteorin producerar alla sociala samhällssystem enbart kommunikation. När extern information kommer in i de olika systemen bearbetar varje system den informationen utifrån de interna kriterierna. Varje system bildar på så sätt sin egen verklighetsbild (Andersen och Kaspersen, 2000).

5. Kriminalvården och Socialtjänsten

I detta och nästföljande tre kapitel kommer vi att redogöra för tidigare forskning och annan litteratur. Vi kommer i detta avsnitt först att behandla Kriminalvården och Socialtjänstens ansvar samt hur samverkan ser ut dem emellan.

5.1. Kriminalvårdens ansvar

Inom svensk kriminalvård är grundtanken att undvika inlåsning av människor eftersom inlåsningsen kan leda till skadliga följder för den enskilde individen. Under fängelsetiden har Kriminalvården ansvaret för den intagne. Kriminalvårdens ansvar är bland annat att motverka de skadliga följderna av inlåsningsen och att underlätta återanpassningen i samhället. Den intagne ska arbeta eller utbilda sig samt genomgå behandling i form av olika sorters samtal och program. Ett av Kriminalvårdens viktigaste mål är att förhindra att den intagne återfaller i brott (Kriminalvårdsverket).

När en person frihetsberövas hamnar hon eller han under Kriminalvårdens ansvar. De som arbetar på anstalterna är kriminalvårdare. De flesta av dem är även kontaktmän, vilket innebär att de har ansvar för en eller flera intagna. Till kriminalvårdarnas och kontaktmännens arbetsuppgifter hör att *upprätthålla ordning och säkerhet på anstalten, genomföra visitationer av bostadsrum, intagna och besökare, tillsammans med den intagne planera för tiden i fängelse och för frigivningen samt bevaka vid permissioner och sjukhusbesök* (Kriminalvårdsverket).

Barn har länge varit en osynlig grupp inom Kriminalvården (Barnombudsmannen, 2004). Idag är barnperspektivet på väg in i Kriminalvården. I september 2005 beslutade Kriminalvårdsstyrelsen att anstalter, häkten och frivård skulle ha en barnansvarig. Den barnansvarige har bland annat som uppgift att sprida kunskap om barnkonventionen, hur kriminalvårdare bäst behandlar och tar hand om barn samt ha kunskap om relevanta regelverk. Bakgrunden till beslutet är FN-konventionen och det uppdrag Kriminalvårdsstyrelsen fick från regeringen, att i samråd med Socialstyrelsen se över förhållandena för barn till intagna i häkte och anstalt (Kriminalvårdsverket).

5.2. Socialtjänstens ansvar

Socialtjänstens ansvar är att ge stöd och hjälp till barn genom att se till att barnen får daglig omsorg och att de som ger barnen daglig omsorg får tillräckligt med stöd i olika avseenden (Kriminalvårdsstyrelsen/Socialstyrelsen, 1998). Alla socialförvaltningar i landet arbetar utifrån socialtjänstlagen (SoL) och i 1 kap 2 § står det att *När åtgärder rör barn skall det särskilt beaktas vad hänsynen till barnets bästa kräver. Med barn avses varje människa under 18 år.* Det åligger också Socialtjänsten att se till att hjälpa de barn som behöver professionell hjälp, för att bearbeta och övervinna den känslomässiga kris som frihetsberövandet skapat. Det är viktigt att Socialtjänsten har en beredskap för att följa upp anmälningar från polis, åklagare och Kriminalvård när föräldrar med barn frihetsberövas (Kriminalvårdsstyrelsen/Socialstyrelsen, 1998).

I lagen om kriminalvård i anstalt (KvaL 1974:203 41§) står det *Medför kvinna spädbarn vid intagningen eller föder hon därefter barn, kan tillstånd ges henne att ha barnet hos sig.* Om en mamma med spädbarn hamnar i fängelse är det Socialtjänstens ansvar att utreda om det bästa för barnet är att medfölja mamman i anstalt eller om det är att placeras hos anhöriga eller i familjehem (Kriminalvårdsstyrelsen/Socialstyrelsen, 1998). Beslutet fattas i samråd med socialnämnden i den intagnes hemkommun. Målet är att den intagna kvinnan och barnet ska kunna vistas under så gynnsamma förhållanden som möjligt för barnet (Kriminalvårdsverket). Grunden för beslutet är om mamman har en god omsorgsförmåga, att hon kan ge fysisk omvårdnad och knyta an till barnet (Kriminalvårdsstyrelsen/Socialstyrelsen, 1998).

Idag får inte män medföra spädbarn i anstalt. Kriminalvården har insett att reglerna om barn på anstalt är ojämlika och har därför kommit med ett yttrande till regeringen om en lagändring, så att även män ska få möjlighet att medföra spädbarn på anstalt (Sydsvenska Dagbladet, 2005).

5.3. Samverkan mellan Kriminalvården och Socialtjänsten

Huvudansvaret för barns uppväxtvillkor ligger hos föräldrarna. När föräldrarna inte har möjligheten att ta det ansvaret måste Socialtjänsten ansvara för barnen istället. Det är därför viktigt att andra myndigheter, som Kriminalvården, ansvarar för att upptäcka barnen och göra Socialtjänsten uppmärksam på, när barn som har frihetsberövade föräldrar riskerar att fara illa (Barnombudsmannen, 2004). Enligt rapporten "Barn med frihetsberövade föräldrar" (Krimi-

nalvårdsstyrelsen/Socialstyrelsen, 1998) är samarbetet mellan Kriminalvården och Socialtjänsten inte alltid det bästa. Kriminalvården anser till exempel att Socialtjänsten allt för sällan tar sitt ansvar vad gäller att lösa de problem Kriminalvården ställs inför. Det kan handla om lämpligheten i att ett barn har kontakt med sin förälder eller hur en sådan kontakt ska komma till stånd rent praktiskt. Socialtjänsten har inte samma samlade erfarenheter av samarbete i dessa frågor som Kriminalvården. Inom Socialtjänsten menar en del dock att Kriminalvården inte informerar i tillräcklig utsträckning om att en förälder tagits in på anstalt och att *Kriminalvården inte gör tillräckligt för att underlätta kontakten mellan föräldrar och barn, till exempel vid beslut om var den intagne skall placeras eller vid beslut om permissioner* (Kriminalvårdsstyrelsen/Socialstyrelsen, 1998:59).

5.4. Anmälningsskyldighet

Från och med den 1 juli 2003 har myndigheterna fått ett verktyg att använda sig av när barn med frihetsberövade föräldrar riskerar att fara illa. Då fördes en hänvisning in i lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt (KvaL) och lagen (1976:371) om behandling av häktade och anhållna med flera. Lagen som det hänvisas till är SoL 14 Kap 1§. Nedan följer ett utdrag från den lagen.

Myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom samt andra myndigheter/.../och Kriminalvården är skyldiga att genast anmäla till Socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att Socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd.

Enligt ”Straffa inte barnet!” (Barnombudsmannen, 2004) saknar de flesta inom Kriminalvården erfarenhet av att göra anmälningar till Socialnämnden.

6. Fängelset

Vi kommer i detta avsnitt att beskriva kvinno- och mansanstalter samt hur en dag i fängelse kan se ut.

6.1. Kvinno- och mansanstalter

I Sverige finns det idag cirka 4 900 personer inskrivna i anstalt. Av dessa är ungefär 250 kvinnor, vilket motsvarar cirka 6 % av fängelsepopulationen. Totalt finns 58 anstalter i Sverige, varav fem är för kvinnor. Eftersom det finns få kvinnoanstalter är alternativen när det gäller val av fängelse begränsade. Resultatet blir att många kvinnor får svårt att hålla kontakten med barn, familj och vänner genom besök, eftersom det kan vara långt att åka till anstalten (Lindberg, 2005).

Det finns en del skillnader mellan kvinno- och mansanstalter. Exempelvis har det aldrig begåtts mord eller grövre misshandel på intagna eller personal på kvinnoanstalter. Det har heller aldrig genomförts upplopp. Kvinnoanstalterna har dock blivit drabbade av de åtgärder och restriktioner som genomförts till följd av händelserna på mansanstalterna. Även klassificeringen i olika säkerhetsklasser skiljer sig åt. Idag finns det på mansanstalter tre klasser; öppna, slutna och slutna med förhöjd säkerhet. Den sistnämnda saknas på kvinnoanstalterna (Lindberg, 2005).

6.2. En dag i fängelset

För den intagne börjar dagen med väckning mellan 07-08. Efter frukost bär det av till arbetet, skolan eller behandlingsprogram. I fängelseskolan kan man läsa grundskoleämnen och vissa ämnen på gymnasienivå. Vid 12 är det lunch och efter den får de intagna möjlighet till en timmes promenad eller träning. Efter promenaden eller träningen återgår de intagna till arbetet, skolan eller behandlingsprogrammen. Vid 16.30 är det middag och efter middagen har den intagne fri tid fram till klockan 20.00, då alla låses in på sina rum. Alla dagens aktiviteter är särskilt planerade utifrån ett tidsschema där aktiviteterna avlöser varandra. Alla aktiviteter utförs innanför fängelsets staket och ofta under ledning och ledsagning (Lindberg, 2005).

7. Familjen

Barnets behov av och rätt till båda sina föräldrar och föräldrarnas ansvar för barnet är en röd tråd i Barnkonventionens artiklar. Även barn som har en eller båda föräldrarna i fängelse har rätt till en regelbunden och personlig kontakt med dem. År 1997 beräknades 8 000 barn ha en eller båda föräldrarna frihetsberövade (Kriminalvårdsstyrelsen/Socialstyrelsen, 1998). Enligt rapporten ”Straffa inte barnet!” (Barnombudsmannen, 2004) är det samhället som har det övergripande ansvaret för att barn med frihetsberövade föräldrar ska kunna fortsätta ha en bra kontakt med sina föräldrar. Vi kommer här nedan att redogöra för situationen för familjen samt hur föräldrarollen kan påverkas.

7.1. Familjesituationen

Om en förälder hamnar i fängelse förändras hela livssituationen för familjen. Den hemma- varande föräldern kan ha svårt att uppmärksamma barnens behov då föräldern har egna känslor att bearbeta i samband med det inträffade. Vid skilsmässa eller dödsfall kan man oftast räkna med att omgivningen ger stöd och känner medkänsla. Om en förälder plötsligt försvinner ur familjens vardag på grund av ett fängelsestraff kan det vara svårt, om hjälp erbjuds, att ta emot detta stöd från omgivningen. Den skuld och skam som det innebär att ha en förälder/partner i fängelse hindrar ofta familjen från att berätta var den frånvarande föräldern är. Fängelsestraffet blir en hemlighet som hålls inom familjen och det kan gå så långt att familjen isolerar sig för att ingen ska veta vad som hänt. *Allmänheten har ofta en fördömande attityd till brottslingar som även de anhöriga känner av och drabbas av* (Melin, 1998:24). Allmänhetens inställning till brottet kan också bli mer fördömande vid till exempel våldsbrott snarare än vid stöld (Melin, 1998).

7.2. Föräldrarollen

De allra flesta föräldrar vill sina barn väl, även om några ibland brister i sitt föräldraskap på grund av egna problem, okunskap eller kriminella handlingar. Barn behöver sina föräldrar. Det är viktigt att hålla i minnet att även om en förälder begår brott, så är han/hon inte diskvalificerad som förälder (Melin, 1998:8).

Många föräldrar kan uppleva det som svårt att veta om de ska berätta för sina barn att de sitter i fängelse eller inte. En anledning kan vara att de vill skydda sina barn, en annan att de tror att barnet inte vill veta av dem om de berättar sanningen. Enligt Melin (1998) är det viktigt att

barnet får höra sanningen från sin förälder så tidigt som möjligt. Barnet känner oftast på sig om föräldern ljuger eller undanhåller information och mår dåligt av att inte veta var föräldern befinner sig. Barnet fantiserar ihop saker som oftast är värre än verkligheten. För den frihetsberövade föräldern kan det dock vara lättare eller svårare att berätta att man sitter i fängelse beroende på vilket brott man begått. Det är viktigt att barnet får hjälp att skilja mellan personen och brottet. Barnet måste också stödjas i kontakten med föräldern som begått brottet (Melin, 1998).

7.2.1. Stöd i föräldrarollen

Sedan år 2000 ska föräldrautbildningar finnas på de svenska anstalterna. Detta har ännu inte verkställts på alla anstalter i landet. En av många frågor som kommer upp på dessa föräldrautbildningar är vad den intagne ska berätta för sina barn när hon eller han hamnat i fängelse (Barnombudsmannen, 2004). Föräldrautbildningen syftar till att göra föräldrarna medvetna om barns och föräldrars rättigheter och skyldigheter, ge föräldrarna ökad kunskap om barns behov samt lära dem vilket stöd barn och föräldrar kan få av samhället (Kriminalvårdsverket). BO anser att en utbildning i föräldraskap skulle kunna inverka positivt på den intagnes återanpassning i samhället. Det viktigaste är att de intagna får lära sig att de kan vara goda förebilder för sina barn. Genom utvärdering av föräldrautbildningen har det framkommit att *de intagna anser att de fått ökade kunskaper om barns behov och utveckling generellt samt psykologiska kunskaper om tankar, känslor och reaktioner* (Barnombudsmannen, 2004:28-29). De har också fått insikt angående sitt eget föräldraskap och på vilket sätt de kan förhålla sig till sina barn. Något som är negativt är att då efterfrågan är stor kan inte alla som vill delta (Barnombudsmannen, 2004).

7.2.2. Män och kvinnors föräldraroller

Enligt rapporten "Kvinnorna på Hinseberg" (Lindberg, 2005) finns det en del skillnader mellan manliga och kvinnliga intagnas förhållningssätt gentemot sina barn och hur de upplever separationen från dem. Kvinnor är ofta mer oroliga för sina barn och i större behov av att hantera sina skuld- och skamkänslor, då de bär på en känsla av misslyckande i mammarollen. Enligt samma rapport har det i flera studier framgått att intagna mammor erfar känslomässig stress när de inte kan vara en del av sina barns vardag och delta i barnens utveckling. Att inte få permissioner vid viktiga händelser såsom födelsedagar, första skoldagen och föräldramöten ökade mammornas skuld- och skamkänslor. En annan skillnad mellan män och kvinnor i fängelse är att kvinnorna får mycket färre besök och oftare blir bortglömda av omgivningen.

8. Barnens situation

I detta avsnitt kommer vi att behandla barnens situation när en förälder frihetsberövas samt hur kontaktmöjligheterna ser ut.

8.1. Barns reaktioner

Melin (1998) presenterar utländsk forskning som visar att barn till frihetsberövade föräldrar ofta bär på ilska och skuld, sorg, att de har svårigheter i skolan och att de ofta får kroppsliga symtom, såsom magont och huvudvärk. I Sverige har det inte gjorts några undersökningar av vad som händer med ett barn när föräldern plötsligt försvinner för att avtjäna ett straff. Det finns dock studier som visar hur barn reagerar på andra slags separationer såsom skilsmässa, dödsfall eller omhändertagande. Barn reagerar starkt på plötsliga separationer och när en förälder försvinner från den ena dagen till den andra väcker detta starka reaktioner. Vanliga sorgereaktioner är ängslan, förtvivlan, skuld, nedstämdhet och vrede. Vid separationer tar barnet ofta på sig skulden; de tror att det är deras fel att föräldern har försvunnit. Det är därför viktigt att förklara för barnet varför föräldern har försvunnit.

8.2. Barns behov

När en förälder skiljs från barnet på grund av att hon eller han ska avtjäna ett fängelsestraff, uppstår flera olika behov hos barnet. Om föräldern är ensamstående finns ett omedelbart behov av att barnet också i fortsättningen har någonstans att bo och få daglig omsorg. Det vanligaste scenariot när en förälder hamnar i fängelse, är dock att ansvaret övertas av den andre föräldern eller andra närstående (Kriminalvårdsstyrelsen/Socialstyrelsen, 1998). För barnet blir situationen ofta annorlunda beroende på om det är mamman eller pappan som hamnar i fängelse. Melin (1998) tar upp att när en mamma sitter i fängelse har barnet ofta inte någon pappa som kan ta hand om henne eller honom under mammans fängelsevistelse. Barnet får istället bo hos andra släktingar eller placeras i familjehem. Om det är pappan som försvinner har många barn en mamma som kan ge barnen en trygg vardag.

Om barnet har en god relation till föräldern som frihetsberövats kommer barnet att ha behov av att behålla kontakten med föräldern (Kriminalvårdsstyrelsen/Socialstyrelsen, 1998). Barnets och förälderns behov av kontakt överensstämmer inte alltid, men barnets rätt till kontakt med sin förälder är viktigast. Bedömningen av vad som är bäst för barnet bör ske individuellt, eftersom det inte alltid är till barnets bästa att träffa sin förälder (Barnombudsmannen, 2004).

Barnen får inte användas som ett behandlingsverktyg för den vuxne; barnet får exempelvis inte användas som ett medel för att mamman ska komma ur sitt missbruk (Kriminalvårdsstyrelsen/Socialstyrelsen, 1998).

8.3. Möjligheter till kontakt mellan barn och föräldrar

8.3.1. Permissioner

Den intagne hamnar vanligtvis i normal permissionsgång om det inte finns påtaglig fara för fortsatt brottslig verksamhet eller fara för att återfalla i missbruk. Den intagne kan även ansöka om särskild permission. I lagen står det att

Särskild permission får exempelvis beviljas, om inte ändamålet kan planeras in på normalpermissionen, för att en intagen skall få tillfälle att/.../närvara vid viktig angelägenhet som rör en intagens barn t ex enstaka besök inom specialistsjukvård (Kriminalvårdsverkets författningssamling, KVVFS 2004:13 4§).

Reglerna kring denna lag kan tolkas på olika sätt varför BO anser att det av lagen bör framgå att permissioner ska kunna ges utifrån barnets behov, om det är nödvändigt (Barnombudsmannen, 2004).

Den normala permissionsgångens längd beror på hur långt straff den intagne har och hur länge hon eller han har avtjänat sitt straff. Om den intagne har en kvarstående strafftid som ligger under två år är permissionstiden högst 144 timmar. Om den intagnes kvarstående strafftid överstiger två år är permissionstiden högst 72 timmar. En intagen kan även ansöka om särskild permission. Denna är till för att en intagen under särskilda omständigheter kan få en permission för att sköta angelägenheter som är av stor vikt för henne/honom och som hon eller han inte kunnat ta hand om under normalpermissionen (Kriminalvårdsstyrelsen/Socialstyrelsen, 1998).

Enligt rapporten ”Straffa inte barnet!” (Barnombudsmannen, 2004) anser många som arbetar på anstalt att den nuvarande regleringen kring permissioner inte tillåter ett barnperspektiv. Syftet med permissionerna är endast att återanpassa den intagne i samhället. Vårdarna anser att lagen bör ändras så att den får ett tydligare barnperspektiv.

8.3.2. Besök

I de fall där den intagne föräldern inte har någon permissionsgång blir barnens besök på anstalten extra viktig och den enda möjligheten för dem att träffa föräldern (Melin, 1998). Om barn vill komma på besök på anstalten måste de, om de är under 18 år men över 15 år, ha skriftligt medgivande från vårdnadshavaren. Är barnen under 15 år måste de i regel komma i sällskap av en vuxen (Kriminalvårdsverket).

Ett besök på anstalten varar i genomsnitt en till en och en halv timme och kan, på de flesta anstalter, ske både vardagar och helger. De intagna har ofta ett begränsat antal besökare som de får ta emot och det vanligaste antalet besök är två i veckan. På anstalten finns det särskilda besöksrum där den intagne och besökaren träffas. Besökarna får vanligtvis inte se den intagnes cell eller andra lokaler på anstalten. I häktena och på anstalterna är besöksmiljön och besöksreglerna inte anpassade efter familjerna och barnens behov. Besöksförhållandena på öppna anstalter är ofta bättre och besökstiderna generösare, än på slutna, där säkerheten är hög (Kriminalvårdsstyrelsen/Socialstyrelsen, 1998).

Att under en sammanhängande period få träffa sin förälder är av stor vikt för barnets fortsatta utveckling och känslomässiga mognad. Principiellt kan man tycka att det är fel att låsa in ett barn, men barnets behov av kontakt med sin fängslade förälder överväger konsekvenserna av att mötet sker i fängelsemiljö. Besöken kan vara väldigt påfrestande för barnet och när besökstiden är slut kan det vara svårt att skiljas (Melin, 1998).

I sin rapport ”Straffa inte barnet!” (Barnombudsmannen, 2004), tar BO upp ett antal saker som kan förbättras vad gäller barns besök på anstalt. Framförallt är det viktigt att de som arbetar på anstalt har särskild kompetens vad gäller kunskapen om barns behov för att kunna bemöta barnen och kommunicera med dem på rätt sätt. En annan viktig åtgärd är att förbättra besöksrummen och göra dem mer barnanpassade, så att barnet får en positiv bild av anstalten.

I de fall där föräldern döms till ett långt fängelsestraff eller inte beviljas permission är det av vikt för barnet att få spendera en lite längre sammanhängande tid med föräldern, att få göra vardagliga saker som att äta tillsammans eller sova i samma rum. För barn som reser lång väg för att besöka anstalten blir besöket också mer meningsfullt om besöket varar längre tid än resan dit. Behovet av ett längre sammanhängande besök kan tillgodoses genom att anstalten

har en besökslägenhet. Idag kan dock mindre än hälften av alla anstalter erbjuda detta (Barnombudsmannen, 2004).

8.3.3. Telefonkontakt

Besök är en viktig del i kontakten mellan barn och föräldrar men för att kontakten ska vara givande för barnet är det viktigt att upprätthålla en regelbunden vardagskontakt genom telefonsamtal (Barnombudsmannen, 2004). I Kriminalvårdslagen (KvaL) 2 Kap 30 § står det:

Telefonsamtal mellan intagna och personer utanför anstalten får äga rum i den utsträckning det lämpligen kan ske. En intagen kan förvägras telefonsamtal som är ägnade att äventyra säkerheten i anstalten eller som kan motverka hans anpassning i samhället eller annars vara till skada för honom eller någon annan.

För att få ringa personer utanför anstalten, måste den intagne ansöka om att få ett visst antal nummer godkända av Kriminalvården. Ibland händer det att vissa nummer inte godkänns om personen på det önskade numret till exempel finns i brottsregistret eller misstankeregistret. Det kan också vara så att personen på det önskade numret inte godkänner den intagnes begäran om att få ringa dit (Barnombudsmannen, 2004). Personen med det önskade numret måste ha ett fast abonnemang. Det kan i regel vara svårt att få tillstånd att ringa till en mobiltelefon (Kriminalvårdsverket). Kriminalvården tillhandahåller telefonkort som de intagna får köpa för den lön de tjänar genom att arbeta på anstalten. Vissa anstalter erbjuder möjlighet till veckosamtal som betalas av Kriminalvården. Dessa veckosamtal är främst till för att den intagne ska kunna hålla kontakten med sina barn (Kriminalvårdsstyrelsen/Socialstyrelsen, 1998).

Något som kan påverka kontakten mellan föräldern och barnen är under vilka tidpunkter de intagna tillåts ringa. Risken finns att barnet måste ändra på sina rutiner för att vänta på telefonsamtal från sin förälder. Möjligheten för barnet att ringa sin förälder i fängelset är väldigt begränsad och förekommer endast på några anstalter. BO anser att systemet angående telefonkontakt bör vara mer flexibelt. Barnet ska inte behöva ändra sitt liv och sina rutiner på grund av förälderns fängelsestraff (Barnombudsmannen, 2004).

8.3.4. Brev

I KvaL 2 kap 26 § står det *Brev eller andra försändelser till eller från den som är intagen i sluten anstalt får granskas för undersökning av om de innehåller något otillåtet föremål.*

Eftersom säkerheten är hög måste breven ibland genomsökas. Mindre barn vill kanske skicka teckningar till sina föräldrar men eftersom det går att smälta ner narkotika på papper eller teckningar måste föräldern informera barnen om vilken sorts penna de ska använda. Använder barnen fel pennor kan följden bli att teckningarna hålls kvar i centralvakten och låses in i ett skåp tills dess att den intagne frigges (Lindberg, 2005).

9. Resultatredovisning och analys

I detta kapitel kommer vi att diskutera föräldrarollen, barnperspektiv samt samarbetet. Vi kommer att varva denna diskussion med teorier och perspektiv, citat från intervjuerna samt det vi tagit upp i tidigare kapitel. Vi inleder med en kort resultatredovisning av hur Kriminalvården och Socialtjänsten arbetar samt hur de kommer i kontakt med barn till frihetsberövade föräldrar.

9.1. Hur Kriminalvården och Socialtjänsten arbetar

När en person kommer till en anstalt för att avtjäna ett fängelsestraff blir hon eller han inskriven på anstalten. Efter inskrivningen påbörjas utförandet av en verkställighetsplan. I denna finns ett avsnitt som berör familj och föräldraskap, där relationen till barnen ska beskrivas samt hur kontakten dem emellan ska se ut. De kontaktmöjligheter som finns för barnen och föräldrarna är permission, besök, telefonkontakt och brev. Alla kriminalvårdarna nämner att när det kommer till den intagnes kontakt med barn försöker de hjälpa till i den mån säkerheten tillåter. Kriminalvården kommer i kontakt med barnen till de frihetsberövade vid besök och även vid permissioner eftersom det ibland krävs att kontaktmannen ska vara med. Vi upplever att kriminalvårdarna är flexibla i sitt arbete och försöker hitta lösningar för den intagne och barnen att hålla kontakt. En av kriminalvårdarna säger *Det finns ju lösningar fast man är, har strulat till det rejält för sig.*

Socialtjänsten kommer vanligtvis i kontakt med barn till frihetsberövade föräldrar genom en anmälan från polisen. En av socialsekreterarna säger *det är klart att det är många barn som har föräldrar som sitter i fängelse, men det är ju sällan anledningen till att vi har kontakt med dem/.../det kommer fram under tiden som man jobbar i familjen.* Av intervjuerna med socialsekreterare framgår det att de flesta arbetar olika beroende på om det är en man eller kvinna som hamnar i fängelse. Följande citat illustrerar detta:

Ja, alltså om mamman sitter i fängelse så är det väl många gånger så att då finns inte pappan heller på något sätt. De barnen är nog ofta placerade då, och är det pappan som sitter i fängelse så finns ju oftast mamman, och barnen bor hos mamman/.../så att då kan man nog säga att om det är mamman som sitter, att vi jobbar mer aktivt.

Socialtjänsten har olika resurser att sätta in för barnen till frihetsberövade föräldrar, såsom att tillsätta en kontaktman som kan följa med vid besök på anstalten eller god man. Familjen kan även söka ekonomiskt bistånd för resor till anstalten. I de allvarliga fallen kan en placering i jourhem eller familjehem bli aktuell.

9.2. Föräldrarollen

Genom inträde i den totala institutionen startar mortifikationsprocessen. I denna process erfår individen ständigt känslor av rollförluster och självbestämmande. Något vi anser illustrerar förlusten av självbestämmanderätten är att alla aktiviteter avlöser varandra i ett, av andra noga planerat, schema och att den intagne efter inläsningen klockan 20.00 måste tillkalla vakten om hon eller han behöver använda toaletten. Eftersom alla telefonnummer kontrolleras och godkänns av Kriminalvården kan det resultera i att den intagne inte tillåts ringa hem till sina barn. En av kriminalvårdarna säger:

Det kan hända nu när du har de här telefonnumren som måste kollas, säg att du, mamman till barnen är straffad kanske till och med finns i misstankeregistret/.../då blir inte det telefonnumret godkänt. Men däremot, bor ditt barn där, jaha, hur ska du nu hålla kontakt med ditt barn, alltså, det blir ju en knepig fråga.

Att det är Kriminalvården som bestämmer illustreras ganska tydligt i följande citat:

Om det är en bra relation eller om det är en viktig relation med barnen, om vi anser, Kriminalvården anser att det är en god, stöttande relation/.../då kan du få ringa från vår telefon, på vår bekostnad en gång i veckan och prata med dina barn.

En av de roller som en intagen som har barn kan förlora är föräldrarollen. Denne måste hitta ett nytt sätt att vara förälder på; det går inte längre att vara en del av barnens vardag. En av socialsekreterarna säger: *det svåra föräldraskapet är det när man inte lever tillsammans med sitt barn, man kan vara förälder på många, många sätt*. Här tror vi, liksom BO, att föräldrautbildningen är viktig. De intagna föräldrarna får lära sig att de kan vara goda förebilder för sina barn även om de sitter i fängelse samt att de blir medvetna om sina barns behov. Vi upplever att det kan finnas vissa problem förenat med att sitta i fängelse och samtidigt vara en god förebild för sina barn. Det är därför viktigt att föräldern får lära sig att använda sina erfarenheter av att sitta i fängelse på ett sätt så att barnen ser att det inte är något att eftersträva.

Föräldern ska inte vara en förebild på grund av att hon eller han begått ett brott utan för att hon eller han tagit sig ur brottets bana.

Föräldrautbildningar kan vara ett bra sätt att minska känslan av att förlora sin föräldraroll. Det faktum att det finns föräldrautbildningar på anstalterna visar på att de intagna inte bara ses som kriminella utan även som föräldrar. Föräldrautbildningen kan även bidra till att de intagna lättare kan prata med andra som befinner sig i samma situation. Av de intervjuade kriminalvårdarna, som har föräldrautbildning på anstalten, har alla sagt att föräldrautbildningen är oerhört populär och uppskattad. *Det är jättepulärt, det är det faktiskt/.../så det är otroligt tacksamt att hålla dessa föräldragrupper, de gillar det jättemycket.* Föräldrautbildningens popularitet är något som även BO tar upp i rapporten ”Straffa inte barnet!” (2004).

Huruvida den intagne ska berätta för sina barn att hon eller han sitter i fängelse är något som diskuteras i föräldragrupperna. En av kriminalvårdarna säger att *Det är en utav de stora frågorna/.../ vad ska man berätta, om man ska berätta, ska man berätta allt beroende på vad du är dömd för?* Melin (1998) nämner att det är viktigt att den intagne berättar för sina barn att hon eller han sitter i fängelse. Av intervjuerna med kriminalvårdarna har det framkommit att många intagna inte berättar för sina barn att de sitter i fängelse. En av kriminalvårdarna säger

De här, de som sitter mycket de är helt öppna med allt sånt och bryr sig inte, sen kanske det är de som begått något brott och det är mycket skuldbelagt. De ljuger ofta att de är i Norge och jobbar. Det är nog hälften, hälften [som berättar, vår anm.], något sånt där kan jag tänka mig. Pappan är ofta på långa semestrar eller jobbar.

9.2.1. Föräldrarollen ur ett genusperspektiv

Enligt rapporten ”Kvinnorna på Hinseberg” (Lindeberg, 2005) är upplevelsen av att förlora sin föräldraroll svårare för kvinnor än män. Kvinnor mår ofta sämre av att inte få ta del av barnens vardag och utveckling. De har oftast svårare att hantera sina skuld- och skamkänslor. Detta är även något som kriminalvårdarna nämner:

Kvinnor i Kriminalvården, alltså som sitter i Kriminalvården om de är mödrar, så finns det väldigt mycket mer skam och skuld hos dem. Det är väldigt mycket känsligare ämne att ta upp, att man som mor har svikit sina barn. För pappor är det på något konstigt sätt enklare, det är liksom mer accepterat att ’jaja, pappa finns inte’ så men att mamma väljer bort sitt barn för att ägna sig åt

missbruk eller kriminalitet det är tuffare, det ger större skuld, det ger utav allmänheten, vi reagerar värre på tjejerna/.../Det är klart det finns pappor som mår lika dåligt men utav kutym så visas det inte lika mycket.

När det gäller föräldrarollen anser vi att de traditionella könsrollerna blir tydliga. Vi tror att kvinnans mammaroll inte tillåts att gå förlorad i samma utsträckning som mannens papparoll när hon eller han hamnar i fängelse. På kvinnoanstalterna arbetas det förmodligen mer aktivt med kontakten mellan mamma och barn. Eftersom kvinnor även får medföra spädbarn i anstalt är kriminalvårdarna på kvinnoanstalter mer vana vid att arbeta med barn. En av kriminalvårdarna säger: *man är så van vid att kvinnorna har barn och kontakt med sina barn*. Alla kriminalvårdare som vi intervjuat var av uppfattningen att det arbetades annorlunda på kvinnoanstalterna, att de där arbetade mer aktivt med kontakten mellan kvinnor och barn. Utifrån detta uppfattar vi det som att kvinnorna får mer stöd i sin föräldraroll än vad männen får.

Våra intervjuer visar att det på mansanstalterna börjar ske en förändring i synen på den intagne som förälder. Vi kan se det på tjänstemannanivå genom att personalen uppmärksammar att den intagne har barn samt att de försöker hjälpa den intagne att hålla kontakten med barnen. En av kriminalvårdarna säger:

En del mammor är ju brottsoffer här, så det krånglar ju också till det så då får man försöka lösa det att 'ja, men då får du vara hos farmor på måndagar och så ringer vi dit där'. Alltså man får försöka lösa det så om man nu inte får telefontillstånd hem till sina brottsoffer, så att man löser det.

Vi kan även se det på organisationsnivå, på anstalterna, genom att vissa anstalter tänker på barnets bästa när de beslutar om permissioner. En av kriminalvårdarna säger att *man måste kunna se att det är inte barnen som är dömda utan för deras skull hela tiden känna att 'ja men det kan finnas en liten möjlighet till bättre kontakt'*. Slutligen märks det på nationell nivå, då det efter september 2005 beslutats att alla anstalter ska ha barnansvariga, samt att det diskuteras huruvida även män ska kunna medföra spädbarn i anstalt.

9.3. Barnperspektiv

I detta avsnitt kommer vi att ta upp barnperspektivet. Först inom Socialtjänsten och knyta an det till anknytningsteorin. Sedan kommer vi att ta upp barnperspektivet inom Kriminalvården samt genom att använda den utvecklingsekologiska teorin som mall titta på barnperspektivet.

9.3.1. Barnperspektiv inom Socialtjänsten

Eftersom Socialtjänsten ska arbeta utifrån ett barnperspektiv var vår förförståelse att det fanns ett barnperspektiv inom Socialtjänsten. Vi frågade därför inte socialsekreterarna om de anser att det finns ett barnperspektiv inom Socialtjänsten. I alla intervjuer med socialsekreterarna har barnperspektivet dock varit genomgående, vilket belyses av följande citat: *jag måste tänka på varje, vad som är bäst för barnet och överväga alla faktorer som gagnar barnet samt: man måste hela tiden se till barnets bästa och barnets skydd*. Alla socialsekreterare talar om att hänsyn till barnets bästa måste beaktas i allt arbete som berör barn.

Något som socialsekreterarna tar upp i samband med barnperspektivet är vikten av anknytning. I frågan som berör kvinnans möjlighet att medföra spädbarn i fängelse talar alla socialsekreterare om vikten av anknytningen mellan barn och förälder. Enligt anknytningsteorin bör separation från föräldern undvikas när barnet är mellan sex månader och två och ett halvt år. När beslut ska fattas om huruvida barn ska medföras i fängelse eller ej blir det, när det gäller längre fängelsestraff, en svår avvägning. Följande citat från en av socialsekreterarna illustrerar detta:

Är det ett femårigt fängelsestraff eller att man ska sitta i fem år och barnet föds, ja då kan barnet vara med det första året och då får man göra avvägningen. Barn kan inte finnas senare i fängelse för det är ingen miljö för ett barn och då får man då göra avvägning i det att vilket är bäst? Att få det här första året med mamma och sen placeras eller att det ska placeras från början, för att få den här tiden. Å andra sidan/.../fem år någon annanstans [att barnet placeras direkt vid födseln, vår anm.] så är föräldern uträknad som nära viktig person.

Vid frågan om hur socialsekreterarna såg på förslaget att även män ska få medföra spädbarn i fängelse ansåg de flesta socialsekreterarna att detta var positivt. En av dem sa *alltså det har ju ingen betydelse om det är en man eller kvinna. Är det, det enda anknytningsobjektet för barnet så har det ingen betydelse om det är man eller kvinna*.

9.3.2. Barnperspektiv inom Kriminalvården

Barnen har, som tidigare nämnts, varit en osynlig grupp inom Kriminalvården. För att få in barnperspektivet inom Kriminalvården har tjänsten barnansvarig införts på alla anstalter. Till alla kriminalvårdare ställde vi frågan ”Anser ni att det finns ett barnperspektiv inom Kriminalvården?” Alla kriminalvårdare svarade att barnperspektivet börjat komma in mer och mer

de senaste åren. En av dem säger *Det finns kanske i sin linda, man har ju tagit större tag i det nu på sista tiden*. Trots att de flesta kriminalvårdare menar att barnperspektivet ännu inte är implementerat helt och hållet har barnperspektivet lyst igenom i alla intervjuer. Ett exempel på detta är följande citat: *man ska alltid bedöma utefter barnets bästa. Det är ju den ständiga. Pappan kan ju ha mycket önskningar om att vara med på mycket, men vi försöker se/.../hela tiden utifrån barnets bästa*.

Att det finns ett barnperspektiv i Kriminalvården tycker vi oss även se när det handlar om besöksmiljön. På vissa anstalter finns det idag barnvänligare besöksrum med leksaker och barnmöbler. Alla kriminalvårdare efterfrågar dock större besöksrum, att det ska finnas mer leksaker och mer för föräldrar och barn att göra tillsammans. Det finns flera citat som visar att kriminalvårdarna idag inte är nöjda med hur miljön är utformad. Ett av dessa är:

Vi kan ju inte ändå påstå att det här är jätte barnvänligt/.../miljön i sig är ju precis tvärtom, så att även om de kommer in i ett besöksrum som är lite glatt kanske, så har de redan fått passera vaken och hela det andra med ljuden och lokalen för övrigt, så att jag skulle tro att det är ganska tumultartat för ett litet barn att vara här.

Barnperspektivet lyser även igenom när det handlar om beslut om permissioner. Om den intagne har en kontaktman som har ett barnperspektiv kan det underlätta möjligheten till kontakt med barnet. En från Kriminalvården säger att

Det beror rätt mycket på den kontaktmannen som den intagne har/.../om den kontaktmannen har.../barnperspektivet så har man ju med sig de uppgifterna till det här kollegiet som då ska bestämma [om permission, vår anm.].

9.3.3. Barnperspektiv sett ur den utvecklingsekologiska teorin

Om vi ser på barnet utifrån den utvecklingsekologiska teorin, som menar att barn utvecklas i ett sammanhang, ser vi att det är viktigt att det finns ett barnperspektiv på de fyra nivåerna. När en förälder hamnar i fängelse försvinner hon eller han från barnets närmiljö. Melin (1998) tar upp att det ibland kan vara skamfyllt att ha en förälder i fängelse och att det kan hända att familjen drar sig undan och isolerar sig. På *mikronivå* kan detta resultera i att barnet inte vågar berätta för sin omgivning vad som hänt vilket i sin tur kan leda till att barnet drar sig undan sin närmiljö och kan förlora sina fritidintressen och kompisar samt att skolarbetet kan påverkas. På *mesonivån* kan man se att det finns ett barnperspektiv i form av att närmiljöerna upp-

märksammar barnets reaktioner och samarbetar för att hjälpa barnet. Det kan innebära att till exempel skola, vänner till familjen osv. känner till vad som hänt för att kunna hjälpa familjen och förhindra att familjen isolerar sig. På *exonivån* finns förhållanden utanför barnets närhet och vi tänker då främst på föräldrarnas situation i fängelset, hur föräldern mår, hur miljön är, var anstalten är belägen, hur kontaktmöjligheterna är osv. Beroende på vilken anstalt föräldern sitter på kan kontaktmöjligheterna se olika ut. Alla anstalter har sina egna system vad gäller till exempel telefonkontakt. En av kriminalvårdarna säger att *vissa har att de får ringa in/.../till exempel varje lördag klockan tre så får de utomstående ringa in och prata/.../eller tvärtom att vi ringer*. På denna nivå finns även kommunala resurser och vi tänker då på Socialtjänstens resurser, så som möjligheten att tillsätta en kontaktperson till barnet samt att bevilja bidrag till besöksresor. På *makronivån* tänker vi först och främst på politik, lagarna som styr samt vad som är styrande i de olika organisationerna. Inom Kriminalvården finns det idag ett starkt säkerhetstänkande, varför vissa av kriminalvårdarna nämner att det inte är lika lätt att få särskilda permissioner längre. En av dem säger:

Det är som sagt upp till chefen eller den som beslutar/.../om permissionerna hur de vill tolka och det är väl det som är trögt hittills/.../det är lite politiska vindar som blåser också och just nu är det väldigt mycket säkerhetstänkande liksom, 'ajabaja släpp inte ut någon', det är det viktigaste liksom, vi får absolut inte släppa ut någon. Och sen så ibland så mildras det lite grann så tycker man att då sköter sig Sveriges fångar och håller sig på plats och då börjar vi slappna av och kunna vara lite mer till lags och tillmötesgående så.

Myndigheterna styrs även av ekonomin och har de inte bra ekonomi så finns det heller inte tillräckligt med resurser till exempel för Kriminalvården att bygga besökslägenheter. Ett exempel som även visar att lagen kan påverka barnets möjlighet till kontakt med den intagne föräldern är föreskrifterna till lagen om särskild permission. Följande citat från Kriminalvården illustrerar detta:

Där står att man kan ge särskild permission när det gäller viktiga angelägenheter som rör de intagnas barn/.../exemplet är lite olyckligt/.../att det ska vara allvarlig sjukdom/.../men egentligen är det inte meningen att det skulle vara det utan det kan, ska kunna vara en angelägenhet som är viktig för barnet/.../Så att på vissa ställen har det visat sig vara väldigt svårt att få sån särskild permission eftersom man har lagt den, alltså man har tolkat det strikt.

Melin (1998) tar upp att det är viktigt för barnets utveckling och känslomässiga mognad att få träffa sin förälder under en sammanhängande period. För att konsekvenserna av att mötet sker i fängelsemiljön ska minska är det viktigt att det finns ett barnperspektiv, som vi beskrivit ovan. Det är viktigt att alla nivåer samspelar med varandra och det krävs därför ett barnperspektiv på alla nivåer.

9.4. Samarbetet

Mycket av det som tas upp i rapporten ”Barn med frihetsberövade föräldrar” (Kriminalvårdsstyrelsen/Socialstyrelsen, 1998) angående samarbete mellan Kriminalvården och Socialtjänsten har även vi sett i våra intervjuer. Alla kriminalvårdare och socialsekreterarna är överens om att det kan göras stora förbättringar i samarbetet dem emellan. Samtidigt har de båda yrkeskategorierna bra erfarenheter av samarbetet. Det som vi har sett i våra intervjuer är att både socialsekreterarna men framförallt kriminalvårdarna eftersöker bättre kommunikation. Följande citat från en av kriminalvårdarna illustrerar detta

Bara genom att börja prata så hade det kanske blivit bättre/.../jag menar de [intagna, vår anm.] snackar med sina kontaktmän på Socialtjänsten och de snackar med oss och vi [Kriminalvården och Socialtjänsten, vår anm.] snackar aldrig gemensamt och det är egentligen jättekonstigt. Så det är bara beklagligt att det inte har byggts någon fler bro där.

Efter genomgång av alla intervjuer är vi mer än villiga att hålla med om att kommunikationen måste förbättras. Det framgår tydligt att det inte finns mycket kommunikation dem emellan. På frågan om det kan göras förbättringar i samverkan säger en från Kriminalvården följande:

Ja det behövs absolut/.../där tycker jag att det finns mer att göra inom Socialtjänsten än inom Kriminalvården. Där är man inte särskilt medvetna om de här barnens behov och att de finns och att det är en uppgift för Socialtjänsten att uppmärksamma de här barnen och arbeta med samarbetet med Kriminalvården.

En från Socialtjänsten svarar följande på samma fråga:

Ja det tror jag också, absolut, om vi inte vet om det kan vi inte, vi måste ju få hint från dem [Kriminalvården, vår anm.] att det finns en familj där pappa ska in i fängelse/.../de måste ju anmäla hit annars kan vi inte veta om det/.../vet vi inte om något så kan vi inte göra något åt det.

Dessa citat illustrerar tydligt att Kriminalvården och Socialtjänsten inte kommunicerar med varandra och att de står på var sin sida. Vissa av de intervjuade anser samma sak, vilket framgår av följande citat från en av kriminalvårdarna *de [Socialtjänsten, vår anm.] kan ju bli bättre naturligtvis, nu när man är på den här sidan får man säga så, men på andra sidan säger man annorlunda.* Att Kriminalvården och Socialtjänsten står på var sin sida lyser även igenom i intervjuerna då de inte riktigt vet vad den andra parten arbetar med. Följande citat illustrerar detta *min fördom är att Socialtjänsten ser på oss [Kriminalvården, vår anm.] som icke kompetenta, inlåsanade, stränga, inte gör någonting, alltså min fördom.*

De flesta som vi intervjuat anser att en förbättring i samarbetet måste ske på individnivå. Det är upp till varje tjänsteman att aktivt arbeta för att förbättra samarbetet. Ett citat från en av socialsekreterarna visar detta

Jag menar att man har även ett ansvar att vara aktiv i att förbättra någonting. Jag kan inte bara 'nja nästa gång blir bättre' utan jag måste vara aktiv/.../allt förutsätter att vi blir aktiva för att samverkan ska bli möjlig. Det är inte alltid den andre [tjänstemannen, vår anm.] som ska bli bättre nästa gång så jag väntar, nej det krävs aktivitet från oss.

9.4.1. Samarbetet sett ur ett systemteoretiskt perspektiv

Av texten ovan kan man tydligt se systemteorin. Kriminalvården och Socialtjänsten är två olika organisationer och kan därmed ses som två olika system. Eftersom olika system använder sig av egna språk och egna kriterier kan det vara svårt för de olika systemen att förstå varandra. Kriminalvården och Socialtjänsten ser inte problemen på samma sätt eftersom de utgår ifrån olika kriterier. Något som visar att Kriminalvården och Socialtjänsten utgår från egna kriterier framgår av följande citat från en av socialsekreterarna.

När två organisationer eller enheter samarbetar, det som vi kallar samverkan. Det är alltid den som vinner, det är klienten, det är en jätte viktigt princip. Det låter enkelt men det är inte alltid så självklart/.../de tenderar att se problemet bara inom den ena organisationens perspektiv istället för att samarbeta aktivt med den andra, för klientens bästa. Det är något som vi alltid kan göra bättre tycker jag.

Att Kriminalvården och Socialtjänsten talar olika språk och därför kan ha svårt att förstå varandra illustreras i följande citat från en socialsekreterare som menar att anledningen till att

samarbetet med Kriminalvården fungerade bra var att *det var socionomer så vi pratade samma språk, så det var väldigt skönt faktiskt.*

Kriminalvården och Socialtjänsten ser inte på barn med frihetsberövade föräldrar på samma sätt. Vi uppfattar det som att Kriminalvården mer ser de problem som kan vara förenade med att barn har frihetsberövade föräldrar än vad Socialtjänsten gör. En från Kriminalvården säger *ja, jag tror ju att det fortfarande är så att ute på Socialtjänsten tänker att 'va, har vi med dem att göra?', det har de liksom inte tänkt på fångarnas barn på det sättet, det tror jag.* Vi upplever det som att Socialtjänsten inte tror sig behövas när ett barn har en förälder som sitter i fängelse om det finns en hemmavarande föräldrar. Följande citat illustrerar detta *de flesta som sitter i fängelse har barn, och det behöver inte betyda att Socialtjänsten ska bli inblandad för det/.../att inte ännu en myndighet behöver bli inblandad automatiskt på något sätt.*

Våra intervjuer visar att BO (Barnombudsmannen, 2004) har rätt i att det kan ske stora förbättringar i samarbetet mellan Kriminalvården och Socialtjänsten.

10. Slutdiskussion

I vår slutdiskussion kommer vi först att börja med en kort sammanfattning av uppsatsens syfte och frågeställningar. Vi kommer därefter bland annat att föra en diskussion om barnperspektivet inom Kriminalvården och Socialtjänsten.

Syftet med vår uppsats var att se på hur Kriminalvården och Socialtjänsten arbetar med barn till frihetsberövade föräldrar och vad de kan göra för att underlätta kontakten mellan barnen och föräldrarna. Syftet har vi försökt belysa med hjälp av olika frågeställningar. Den första frågeställningen handlar om hur en intagen påverkas av att sitta i fängelse och vilket stöd det finns för en intagen förälder i dennes föräldraroll. Vi har kommit fram till att det är en påfrestning för den intagne att sitta i fängelse. Dels på grund av att den intagne förlorar en stor del av sin självbestämmanderätt och dels för att den intagen förlorar de roller hon eller han hade ute i samhället. Föräldrarollerna påverkas olika beroende på deras kön. Dels på grund av att det arbetas olika på kvinno- och mansanstalterna, att de får olika mycket stöd och dels för att kvinnor och män har olika sätt att förhålla sig till sin föräldraroll samt separationen från barnen.

Den andra frågeställningen handlar om barnperspektivet. Vi tycker oss kunna se att det finns ett barnperspektiv inom både Kriminalvården och Socialtjänsten. Frågan vi ställt oss är dock om det finns ett barnperspektiv på alla nivåer inom de två organisationerna eller om vi har haft turen att intervjua tjänstemän som har ett barnperspektiv.

Den tredje frågeställningen berör kontaktmöjligheterna mellan barnet och föräldern. Vi tycker att det är glädjande att se att de som vi intervjuat inom Kriminalvården vill och arbetar för att barnen ska ha kontakt med sina föräldrar, i den mån säkerheten tillåter det. Det är även bra att Socialtjänsten har möjlighet att sätta in resurser om det uppstår problem. Vi kan konstatera att det finns goda möjligheter till kontakt mellan barn och föräldrar men det förutsätter att alla inblandade arbetar för det.

Den fjärde frågeställningen handlar om huruvida Kriminalvården och Socialtjänsten arbetar på olika sätt beroende på om det är en mamma eller pappa som sitter i fängelse. Här framgår det att det finns en skillnad. Skillnaden ligger i, att om det är en mamma som är frihetsberö-

vad finns det oftast ingen pappa som kan ta hand om barnen, vilket resulterar i att barnen blir placerade i familjehem.

Den sista frågeställningen handlar om samarbetet mellan Kriminalvården och Socialtjänsten. Vi kan konstatera att det finns ett samarbete men på ren individnivå och att samarbetet behöver förbättras för barnens skull. Vi anser att ansvaret för att ett samarbete ska fungera inte enbart ska ligga på den enskilde tjänstemannen utan att det ska lyftas upp till en högre nivå. Det krävs att Kriminalvårdsstyrelsen och Socialstyrelsen utarbetar riktlinjer för hur ett samarbete ska komma till stånd och fungera.

Vi har upplevt att det finns ett barnperspektiv både inom Kriminalvården och Socialtjänsten. Som vi tidigare nämnt frågade vi inte Socialtjänsten, på grund av vår förförståelse, om de ansåg att det fanns ett barnperspektiv inom Socialtjänsten. Att det i SoL står att man ska arbeta utifrån ett barnperspektiv innebär inte automatiskt att alla gör det. Så här i efterhand har vi reflekterat över att det vore intressant att ha frågat om barnperspektivet inom Socialtjänsten eftersom alla indirekt talar om det i intervjuerna.

Vi anser att de personer vi intervjuade inom Kriminalvården hade ett barnperspektiv. De själva ansåg dock att barnperspektivet ännu inte hade implementerats i hela Kriminalvården. Vi anser inte att det är acceptabelt att underlätandet av kontakt mellan barn och föräldrar är beroende av huruvida de intagnas kontaktmän har ett barnperspektiv eller inte. Alla intagna ska ha samma möjlighet till hjälp i kontakten med sina barn. Här anser vi att den barnansvarige har en viktig uppgift att fylla. Den barnansvarige måste informera resten av personalen om vikten av att barnen ska ha en fungerande kontakt med sina föräldrar. Vi tror att tjänsten barnansvarig är ett steg i rätt riktning för att få in barnperspektivet på alla nivåer i organisationen. Vi har hört att tjänsten barnansvarig ska komma att heta barnombud och vi tror att detta kommer att bidra till att barnen blir mer synliga inom Kriminalvården. Istället för att ansvara för alla barnfrågor blir tjänstemannen barnens ombud och kan föra deras talan. Vi tror även att föräldrautbildningen är ett steg i rätt riktning för att implementera barnperspektivet i Kriminalvården.

Vi har ställt oss frågan om det verkligen är barnets bästa som hamnar i fokus alla gånger. Vi förstår att det ibland kan vara svårt att se till barnperspektivet. En av kriminalvårdarna tar upp att *Vi jobbar både med barnperspektiv, behandlingsperspektiv och offerperspektiv och sen ska*

vi ändå försöka göra honom till en bättre människa och att han inte ska återfalla i brott, det är svårt. Det är jättesvårt. Vissa gånger kan det förmodligen vara svårt att se att det ligger i barnets bästa att träffa en förälder som har begått ett grovt våldsbrott. Vi tror att det är lätt att bara se till personens kriminella roll och glömma bort att personen också är förälder. Samhället har ofta en fördömande syn på brottslighet som även omedvetet kan påverka den enskilde tjänstemannen. Det kan hända att tjänstemannen fördömer föräldern på grund av brottet och straffar föräldern genom att neka henne eller honom kontakt med sitt barn. Genom att handla på det sättet straffas även barnet och det är enligt oss inte förenligt med ett barnperspektiv. Vi anser att det är viktigt att inte döma ut personen som förälder. Även Melin (1998) tar upp att en förälder inte får dömas ut på grund av kriminella handlingar. En kriminalvårdare fick oss även att fundera över detta.

Omständigheter runt i kring gör att man under perioder är en dålig förälder, inte bra för sina barn, men jag tror att man måste ha, ska man jobba med det här i längden måste man ha en hoppfull inställning att alla människor kan ändra sig/.../har pappan blivit dömd för våld mot mamman så är, har man liksom förbrukat sin rätt till sina barn och jag kan säga att det är väldigt hårt/.../jag tror att man måste ha någon sorts idé ändå, att det finns möjlighet att folk ändrar sig och kan bli bättre.

Även om det självklart måste finnas en tro på att en förälder kan förändras betyder inte det att det automatiskt ligger i barnets bästa att träffa föräldern om hon eller han förändrats. Vi får aldrig glömma att det är barnets rätt till föräldern och inte föräldrarnas rätt till barnet som ska avgöra huruvida barnet och föräldern ska ha kontakt.

Det är viktigt att se att barn påverkas av att föräldern frihetsberövas. Från den ena dagen till den andra har föräldern plötsligt försvunnit och det är en stor förändring och förlust i barnets liv. Barn kan reagera olika på separationen och kan behöva hjälp för att bearbeta förlusten. För att barnet ska kunna bearbeta förlusten är det viktigt att hon eller han får reda på anledningen till att föräldern försvunnit. Vi anser att det är viktigt att barnet får höra sanningen från föräldern, att hon eller han sitter i fängelse. Föräldrarna ska inte ljuga för barnet och säga att den frånvarande föräldern är iväg och arbetar eller på semester. Vi tror att barnet känner på sig att det är något som inte stämmer. En av kriminalvårdarna säger:

Det är bättre att säga, för de flesta barn accepterar om man säger 'jag sitter i fängelse för jag har gjort något som är fel och helst vill jag vara hemma hos dig och jag ska försöka att skärpa till mig

när jag kommer hem', det köper de flesta barn faktiskt och de flesta barn vet att de [föräldern, vår anm.] är i fängelse när de väl säger det, 'ja, jag visste det fast du och mamma har ju inte velat säga någonting så jag har inte sagt något' svarar de då. Så det finns ändå en misstanke om att det inte är riktigt rätt.

Under bearbetningen av intervjuerna anser vi att det framgått att Kriminalvården efterfrågar mer samarbete med Socialtjänsten än tvärtom. Vi har funderat mycket kring vad det kan bero på. En anledning tror vi kan vara att eftersom Kriminalvården kommer i kontakt med barn till frihetsberövade föräldrar i större utsträckning än Socialtjänsten gör ser de tydligare vilka behov barnen har. När vi började kontakta olika socialförvaltningar upptäckte vi till vår förvåning att det var relativt svårt att få tag på socialsekreterare som kunde ställa upp på intervju. Anledningen var som tidigare nämnts att de inte ansåg sig ha tillräckligt med erfarenheter. Innan vi började med vår uppsats läste vi i rapporten "Barn med frihetsberövade föräldrar" (Kriminalvårdsstyrelsen/Socialstyrelsen, 1998) att det i Sverige finns cirka 8000 barn som har frihetsberövade föräldrar. Vi trodde därför att Socialtjänsten skulle vara mer inblandad i barnens situation än vad de faktiskt är. Om Socialtjänsten blir inkopplad handlar det om mer komplicerade situationer, som att barnet måste jour- eller familjehem placeras.

En annan anledning till att Kriminalvården efterfrågar mer samarbete tror vi är att eftersom Socialtjänsten arbetar med så många tunga fall, till exempel övergrepp på barn, ser de kanske inte att frihetsberövandet av föräldern innebär en stor påfrestning för barnet. En separation genom frihetsberövande är inte samma sak som en skilsmässa eller dödsfall. Som Melin (1998) tar upp kan familjen inte räkna med samma stöd och hjälp från omgivningen när en förälder frihetsberövas som vid till exempel en skilsmässa. Precis som en av socialsekreterarna anser inte vi heller att Socialtjänsten automatiskt behöver bli inkopplad om en förälder frihetsberövas. Däremot anser vi att alla intagna bör informeras om att Socialtjänsten finns samt vilken hjälp de kan erbjuda. Antingen genom att Socialtjänsten besöker anstalterna och informerar eller att Kriminalvården förmedlar den informationen till den intagne. Vi anser att Socialtjänsten ska ställa upp med stöd och hjälp om det behövs. Här menar vi att även Kriminalvården har ett ansvar. Eftersom Kriminalvården kommer i kontakt med dessa barn i större utsträckning än vad Socialtjänsten gör, är det viktigt att Kriminalvården uppmärksammar barnens behov och kontakter Socialtjänsten om det är nödvändigt. En av socialsekreterarna har som tidigare nämnts sagt att om Socialtjänsten inte vet om att barnen finns kan de heller inte göra något. Det vi vill säga är att både Kriminalvården och Socialtjänsten har ett ansvar i

att förbättra samarbetet dem emellan och på så sätt underlätta kontaktmöjligheterna mellan barn och förälder. De som förlorar på att Kriminalvården och Socialtjänsten inte har ett fungerande samarbete är deras klienter. Barn till frihetsberövade föräldrar kommer att förbli en relativt osynlig grupp till dess att Kriminalvården och Socialtjänsten hittar ett sätt att samarbeta på.

Avslutningsvis vill vi säga att vi under uppsatsskrivandet har märkt att vårt ämne ligger rätt i tiden, om än lite före. Den senaste tiden har stora förändringar skett, främst inom Kriminalvården, men resultatet av dessa förändringar kan ännu inte utläsas. Det skulle därför vara intressant att göra en uppföljning i ämnet om några år.

Källförteckning

- Andersen Heine, Kaspersen Lars Bo (red) (2000) *Klassisk och modern samhällsteori*, Lund, Studentlitteratur
- Andersson, Gunvor (2002) ”Utvecklingsekologi och sociala problem” i Meeuwisse, Anna, Swärd, Hans *Perspektiv på sociala problem*, Stockholm, Natur& Kultur
- Barnombudsmannen (2005) Rapport BR 2005:06 *Barnets bästa. Barnombudsmannens synpunkter på frågor om vårdnad, boende och umgänge*. www.bo.se, 20060108
- Barnombudsmannen (2004) Rapport BR 2004:01 *Straffa inte barnet! – en studie av barnperspektivet inom Kriminalvården*, Stockholm
- Broberg, Anders (1996) *Anknytning - nytt sätt att beskriva känslomässig utveckling*, Psykologtidningen nr 14: 4-7
- Christensen, Else (1999) *Forældre i fængsel - en undersøgelse af børns og forældres erfaringer*, Socialforsknings instituttet, Köpenhamn
- Daniel Brigid, Wassell Sally, Gilligan Robbie (2005) *Child development for child care and protection workers*, London and Philadelphia, Jessica Kingsley Publishers
- Denscombe, Martyn (1998) *Forskningshandboken - för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*, Lund, Studentlitteratur
- Goffman, Erving (2004/1973) *Totala institutioner*, Stockholm, PA Norstedt & Söner
- Halvorsen, Knut (1992) *Samhällsvetenskaplig metod*, Lund, Studentlitteratur
- Kriminalvårdsstyrelsen/Socialstyrelsen (1998) *Barn med frihetsberövade föräldrar*, Norrköping
- Kriminalvårdsverket www.kvv.se, 20051103
- Lindberg, Ola (2005) *Kvinnorna på Hinseberg- en studie av kvinnors villkor i fängelse*, Norrköping, Kriminalvårdsstyrelsen (Örebro Universitet)
- Melin, Mie (1998) *Fångarnas barn*, Kristianstads boktryckeri AB, Rädda Barnen
- Norrbom, Carl (1971) *Systemteori- en introduktion*, Stockholm, M & B fackboksförlag
- Regeringskansliet, Utrikesdepartementet (2002) *Konventionen om barnets rättigheter, Mänskliga rättigheter*, Stockholm
- Repstad, Pål (1998) *Sociologiskt perspektiv i vård, omsorg och socialt arbete*, Lund, Studentlitteratur

- Schøjdt Borrik, Egeland Thor Aage (1994) *Från systemteori till familjeterapi*, Lund, Studentlitteratur
- Silverman, David (2003) *Interpreting Qualitative Data- Methods for Analysing Talk, Text and Interaction*, 2nd edition, London, Thousand Oaks, New Delhi, SAGE Publications
- Sydsvenska Dagbladet (2005) *Även män ska få ha bebisar på fängelser* 20051027 www.sydsvenskan.se, 20051108
- Sveriges Rikes Lag (2003) hundratjugofjärde upplagan, utgiven av Olle Höglund, Norstedts juridik
- Kriminalvårdsverkets författningssamling, KVVFS 2004:13, utgivare Eva Cedergren

Bilagor

Bilaga 1 – Intervjuguide för Socialtjänsten

1. Kan du berätta vad du arbetar med och vilka arbetsuppgifter du har?
2. Vilken utbildning har du?
3. Hur länge har du arbetat här?
4. Har du arbetat någon annanstans tidigare? *Har du i så fall nytta av det på denna arbetsplats?*
5. Skulle du kunna berätta om första gången du kom i kontakt med ett barn som har en förälder i fängelse *och hur du arbetade med det?*
6. Är det på det sättet ni burkar komma i kontakt med denna grupp? *Om inte, hur kommer ni på Socialtjänsten vanligtvis i kontakt med dessa barn?*
7. Hur arbetar ni med denna grupp? *Vilka resurser finns?*
8. Hur ofta har du kommit i kontakt med denna grupp?
9. I de fall du kommit i kontakt med barn vars förälder sitter i fängelse, har det varit modern eller fadern som suttit inne? *Om enbart modern, varför tror du det är så?*
10. Arbetar ni på samma sätt oavsett om det är modern eller fadern som sitter i fängelse? *Om inte, vari ligger skillnaden i så fall?*
11. Vi har läst att modern kan medföra spädbarn om det handlar om kortare straff. Hur ser du på det?
12. Hur ser du på att det även kanske ska bli möjligt för män att medföra spädbarn i fängelse?
13. Arbetar ni på olika sätt beroende på barnets ålder?
14. Barnombudsmannen anser att det kan göras stora förbättringar i samverkan mellan Socialtjänsten och Kriminalvården. Vad anser ni om det? *Finns det något samarbete, hur fungerar det, vad kan förbättras? Hur tror du Kriminalvården ser på samarbetet?*

Bilaga 2 – Intervjuguide för Kriminalvården

1. Kan du berätta vad du arbetar med och vilka arbetsuppgifter du har?
2. Vilken utbildning har du?
3. För kriminalvårdare som arbetar på anstalt krävs det inte mer än 3-årig gymnasieutbildning. Anser ni att detta räcker?
4. Hur länge har du arbetat här?
5. Har du arbetat någon annanstans tidigare? *Har du i så fall nytta av det på denna arbetsplats?*
6. Anser du att det finns ett barnperspektiv inom Kriminalvården?
7. Tar ni reda på om den intagne har barn?
8. Arbetar ni för att den intagne ska ha kontakt med sina barn?
9. Kan du berätta hur umgänge mellan barn och förälder fungerar när föräldern sitter i fängelse? *Hur går det till att få kontakt och besöka föräldern?*
10. Kan du berätta hur det går till vid ett besök och anpassas besöksmiljön till barnet? *Hur?*
11. Tar ni någon hänsyn till att den intagne är förälder när ni beslutar om restriktioner och permissioner, så att föräldern t ex kan närvara vid skolavslutning eller födelsedag?
12. Spelar åldern på barnet någon roll i ert arbete vad gäller kontakten mellan föräldern och barnet?
13. Vi har läst att modern kan medföra spädbarn i fängelse. Hur ser du på det?
14. Hur ser du på att det även kanske ska bli möjligt för män att medföra spädbarn i fängelse?
15. Om man har med sig barnet i fängelset, anpassas miljön till barnet och föräldern under den tiden och i så fall hur?
16. Arbetar ni på olika sätt med föräldrarna beroende på om det är modern eller fadern som sitter i fängelse? *På vilket sätt?*
17. Barnombudsmannen anser att det kan göras stora förbättringar i samverkan mellan Socialtjänsten och Kriminalvården. Vad anser du om detta? *Finns det idag samarbete mellan dessa myndigheter? Hur fungerar det? Vad kan förbättras? Hur tror du att Socialtjänsten ser på erat samarbete?*
18. Har ni anmälningsskyldighet gentemot Socialtjänsten?

Bilaga 3 – Informationsbrev

Hej!

Vi heter Sara Brandtler och Maria Sundahl-Carlsson och studerar till socionomer på Socialhögskolan i Lund. Vi går nu på sjätte terminen och läser kursen ”Barn och Unga” i Helsingborg. Efter tio veckor av teori är det nu dags för oss att skriva vår C-uppsats.

Det vi i uppsatsen vill titta på, är hur Socialtjänsten och Kriminalvården arbetar med barn vars förälder/rar sitter i fängelse. Vi är nyfikna på hur Ni arbetar för att underlätta kontakten mellan barn och föräldrar under fängelsetiden, om det finns någon skillnad beroende på om det är fadern eller modern som hamnar i fängelse m.m. Anledningen till att vi blev intresserade av detta ämne är att det blivit mer och mer uppmärksammat i massmedia. Under utbildningens gång har vi ofta talat om barn som förlorar kontakten med en förälder till exempel vid skilsmässa eller vid placering i familjehem, men vi har aldrig talat om barn som förlorar kontakten med sin förälder på grund av fängelsestraff. Vi tycker därför att det är viktigt att synliggöra denna grupp och titta närmare på hur Socialtjänsten och Kriminalvården arbetar med dessa barn. Barn med föräldrar i fängelse är en grupp som har aktualiserats mer och mer i samhället inte minst genom Barnombudsmannens rapport ”Straffa inte barnet” (2000). Barnperspektivet är något som lyfts fram gång på gång under utbildningen och vi är därför nyfikna på om det också existerar ute i verkligheten. Genom intervjuer med Er, tror vi att vi skulle kunna få en bild av hur Ni arbetar. Vi tror att dessa barn, förmodligen omedvetet, blir straffade i samband med förälderns brott då de inte längre har samma möjlighet att träffa sin förälder. Fängelsestraffet innebär ofta restriktioner och föräldern kan då t ex inte prata i telefon med barnet varje dag eller närvara vid födelsedagar, skolavslutning med mera.

Anledningen till att vi kontaktar Er är att vi vill intervjua Er, eftersom vi tror att Ni kan bidra med värdefull kunskap inom detta område som vi kan ha användning av i vår uppsats. Intervjuerna beräknas ta max en timme. Vi kommer att spela in intervjun på band, för att vara säkra på att vi får med allt som sägs. Efter intervjun kommer vi att transkribera ut den och om ni önskar skicka över den till er för genomläsning och godkännande. Intervjuerna kommer att avidentifieras eftersom vi inte anser att Era namn är relevanta för studiens syfte. Intervjuerna kommer enbart att användas till denna uppsats. Band och transkribering kommer efter

examination att förstöras, för att hindra att de kommer i fel händer. Efter uppsatsens godkännande kommer Ni att kunna ta del av den om Ni så önskar.

Eftersom vi inte har så många veckor på oss att skriva uppsatsen vore vi tacksamma för, om Ni som är intresserade av att bli intervjuade, hör av Er så snart som möjligt. Ni som är intresserade, maila Era namn och nummer till oss, så kommer vi att kontakta Er för inbokning av intervju.

Ni kan nå oss,

Sara Brandtler via e-mail sara.brandtler@elvis.com

Maria Sundahl-Carlsson via e-mail mizzi08_@hotmail.com

Är det något Ni undrar över är Ni välkomna att kontakta oss. Ni kan även kontakta vår handledare, Agneta Mallén via mail Agneta.Mallen@soc.lu.se

Med vänliga hälsningar

Sara Brandtler och Maria Sundahl-Carlsson